

Hornyák Árpád, **Magyar-Jugoszláv Diplomáciai Kapcsolatok 1918-1927**, Újvidék [Novi Sad], Forum Könyvkiadó, 2004, 355 sayfa*

Emre SARAL**

Tarihçi, Pécs (Peç) Üniversitesi Öğretim Üyesi ve Macar İlimler Akademisi Tarih Enstitüsü Kıdemli Araştırmacısı Dr. Árpád Hornyák, 19. ve 20. yüzyıl Balkan tarihi ve 20. yüzyıl Macar dış siyaseti üzerine çalışmaktadır. Araştırmaları 20. yüzyıldaki Macar-Yugoslav ilişkilerine yoğunlaşmıştır. Hornyák, araştırdığı milletlerin her ikisinin de dilini bilmesinin avantajını iyi kullanarak hem Yugoslav ve Macar arşivlerine hem de İngiliz arşivlerine girmiş ve ilgi çekici bir çalışma hazırlamıştır. 2001 yılında sunduğu bu doktora tezinde sadece arşivlerden değil; aynı zamanda dönem gazetelerinden de istifade etmiştir. Dönemi ve sorunu derinlemesine ele aldığı eseri hak ettiği ilgiyi de görerek İngilizceye çevrilmiş; böylece daha geniş kitlelere ulaşma imkânı olmuştur.

Bu kitap, Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan Macar-İtalyan Dostluk Paktı'nın imzalandığı tarih olan 5 Nisan 1927'ye kadar cereyan eden Macar-Yugoslav diplomatik ilişkilerine ışık tutmaktadır. Anılan tarihte Macaristan'ın İtalya'nın yanında saf tutmasıyla bölgede bu devletle ihtilafı olan Yugoslavya ile yakınlaşma girişimi akamete uğramıştır. Çalışma, üç ana bölüm ile bunlara ek olarak, çalışmanın amacının ve yönteminin izah edildiği önsözden, sonnotlardan ve bibliyografyadan oluşmaktadır. Önsözün ardından ana başlıklar "*Liberal Demokratik Devrimden Habsburg Saltanatının Lağvedilmesine*", "*Kraliyet Darbesinin Ardından*" ve "*Yakınlaşma*" adlarını taşımak-

* Başlığını "Macar-Yugoslav Diplomatik İlişkileri 1918-1927" olarak Türkçe ifade edebileceğimiz bu eser İngilizceye çevrilerek alanının muteber serisi *East European Monographs*'tan yayınlanmıştır: Árpád Hornyák, *Hungarian-Yugoslav Diplomatic Relations 1918-1927*, Thomas J & Helen D. DeKornfeld (translated by), CHSP Hungarian Studies Series No. 28, Social Science Monographs, Boulder-Colorado, 2013.

** Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, saral@hacettepe.edu.tr

tadır. Yazar, bahsi geçen dönemdeki Macar-Yugoslav ilişkilerini İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Avrupa'daki nüfuz mücadelesi, Yugoslav-İtalyan ihtilafı, Yugoslavya'nın Küçük İtilâf üyeleriyle olan ilişkileri ve Trianon Barış Antlaşması sonrasındaki Macar dış siyaseti ekseninde değerlendirmiştir. Kitabın konusunu teşkil eden olayın ana hatları şöyle özetlenebilir:

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da istikrarsızlık hâkimdi. Savaşın galip çıkan İtilâf devletlerinin herhangi birinin diğerleri karşısında sivrilmemesi için aralarında bir rekabet başlamıştı. Avrupa'da nüfuz tesis etmekten ziyade Orta Doğu ve Asya'daki nüfuzunu korumaya öncelik veren İngiltere, özellikle Kıta Avrupası'nda Almanya'nın kaybettiği nüfuzu Fransa'nın ele geçirmesinden endişe etmekteydi. Böyle bir vaziyette Fransa, kendi güvenliğini korumak için sadece Almanya'ya dayatılan Versailles Antlaşması'nı değil, aynı zamanda bütün barış sistemini savunmak zorunda kalmıştır. Barış antlaşmalarının imzalanmasının ardından kazanımlarından memnun kalmayan İtalya kendi içinde ve uluslararası platformda Tuna Havzası ve Balkanlar'a yönelik tutarlı bir siyasa belirleyebilmek için konjoktüre göre ortaklarını ve görüşlerini değiştirmiştir.

Avrupa kıtasında Almanya'yı yalnızlaştırmak ve kıtada kendi siyasî ve ekonomik hegemonyasını kurmak isteyen Fransa ile Balkanlar, Tuna Havzası ve Doğu Akdeniz'e nüfuz etmek isteyen İtalya arasında bir rekabet vardı. Fransa, Doğu ve Güneydoğu Avrupa'daki nüfuzunu korumak için Çekoslovakya, Romanya ve Yugoslavya ile ayrı ayrı antlaşmalar imzalamış; olası bir Macar yayılmacılığına karşı bu devleti çevrelemek için kurulan Küçük İtilâf'a destek vermiştir. Tuna Havzası ve Balkanlar'daki Fransız nüfuzu, İtalya'nın çıkarlarına aykırıydı. İtalya'nın bilhassa Akdeniz havzasında büyümesi, Fransa'nın nüfuz çemberinin küçülmesi demektir. Adriyatik ve Balkanlar'a hâkim olmak isteyen İtalya'nın karşısındaki engel ise Yugoslavya'nın mevcudiyetiydi. İtalya'nın amacı Almanya'nın etkisini yitirdiği Tuna Havzası'nda yeni nüfuz gücü olarak ortaya çıkmak ve Adriyatik'te Yugoslavya'yı olabildiğince zayıf bırakmaktır. Bunun için de başta Macaristan olmak üzere Yugoslavya haricinde tüm bölge devletleriyle dostane politika izleme taraftarı olmuştur. Küçük İtilâf devletleriyle yakınlaşarak 1924 yılında Çekoslovakya, 1926 yılında da Romanya ile bir dostluk antlaşması imzalamıştır.

Avrupa sadece büyük güçlerin nüfuz mücadelesine değil, aynı zamanda Romanya, Yugoslavya ve Macaristan gibi Balkanlar ve Tuna Havzası'nın orta ve küçük ölçekli devletlerinin de aralarındaki uyuşmazlıklara sahne olmuştur. Siyasî zeminin kaygan olmasından ötürü bölge devletleri siyasetlerini belirlerken büyük güçlerin işaretlerini takip etmişlerdir. Ancak, karşılıklı ikili ilişkileri gibi bağımsız siyasî eylemlerine onları karıştırmak istememişlerdir (s.25). Yugoslavya, Fiume'nin statüsü konusunda İtalya ile ihtilaf halindeydi. İtalyanlar, Yugoslav topraklarındaki Sloven ve Hırvat ayrılıkçıları destekliyordu. Yugoslavya, İtalya'ya karşı Küçük İtilâf'ın diğer iki üyesi Çekoslovakya ve Romanya'nın desteğinden de mahrum kalmıştır. Yugos-

lavya, İtalya haricinde Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan ile de sorunlar yaşamıştır.

Macaristan ise, savaşın sonrasında imparatorluğun dağılmasıyla beraber girdiği fetret devrini atlatmasının ardından kendisini çevreleyen Küçük İtilâf'ın baskısından çıkmak için öncelikle bu oluşumun üyeleriyle yakınlaşmak istemiştir. Romanya ve Çekoslovakya bundan imtina ederken Yugoslavya ise Macar hükümetine olumlu cevap vermiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler Macaristan'ın ekonomik açıdan yeniden yapılandırılmasıyla tedricen gelişmiştir. İki ülke, başlangıçta Trianon Barış Antlaşması'ndan beri süregelen iktisadî, malî, hukukî ve ulaştırma ile ilgili meselelerini önceden yapılan akitler ve tahkim yoluyla çözerek barışın tesisini güvence altına almak yönünde çaba göstermişlerdir. Macar Kral Naibi Amiral Miklós Horthy de Macaristan'ın Yugoslavya ile ilişkilerini geliştirmesinin ve yakınlaşmasını desteklemiştir (s.122-4; 138-145 ve 363). Macaristan'ın amacı Küçük İtilâf'ı zayıflatmak ve dağıtmaktı. Yugoslavya ise Küçük İtilâf sözleşmelerine de aykırı olmayacak biçimde Macaristan ile bir saldırmazlık antlaşması imzalamak istiyordu. Başbakan Kont István Bethlen ise üçüncü devletlerle yaşanacak olası bir ihtilaf halinde, karşılıklı hudutlara atıf yapmaksızın, iki tarafın da tarafsızlığını Yugoslav-Macar sınırı üzerine hiç bir garanti vermeksizin temin etmeyi amaçlamıştır. Hâlbuki böyle bir anlaşma Küçük İtilâf'ı meydana getiren antlaşmaları geçersiz kılacaktı ve bunun haricinde bir tarafsızlık sözleşmesi İtalya'yı rahatsız edecekti.

Bu dönemde Macaristan'ın dış siyasette en büyük destekçisi İtalya olmuştur. İtalya ile Macaristan arasındaki ilişkiler güçlenmiştir. İtalya başlangıçta Macaristan ile Yugoslavya arasındaki yakınlaşmayı desteklemiş; hatta kendisi de bu yakınlaşmaya katılmak istemiştir. Ancak Arnavut-İtalyan yakınlaşması ve bu iki ülke arasında imzalanan Dostluk ve Güvenlik Paktı (27 Kasım 1926) neticesinde Arnavutluk'taki İtalyan nüfuzunun artması İtalyan-Yugoslav ilişkilerini bozmuştur. Bunun üzerine, Mussolini, Kont Bethlen'e İtalya'nın Macar-Yugoslav yakınlaşmasına karşı çıktığını söylemiş ve bunun yerine kendileriyle işbirliği yapmalarını teklif etmiştir. Bu teklif, Versay sisteminden memnun olmayan güçlü bir hami sunduğu için Macarlar için gerçekten büyük fırsattı. İtalya, Macaristan'ı Yugoslavya'ya karşı bir denge unsuru olarak kullanmak istiyordu. Bu da İtalya ile Macaristan'ı birbirine yakınlaştırmıştır. Bu itibarla, Bethlen, Yugoslav Başbakanı Pasić'le süren siyasî müzakereleri keserek İtalya ile 5 Nisan 1927 tarihinde bir dostluk ve işbirliği antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma iki ülke arasında kalıcı barış ve ebedi dostluk tesis etmiş, yakın siyasî ve askeri işbirliği içeren bir gizli protokolle de tamamlanmıştır. Bu da Macaristan'ın Yugoslavya ile anlaşma girişimlerini suya düşürmüştür.

İki ülke arasında ön plana çıkan diğer meseleler ise şu şekilde sıralanabilir: İki ülkenin diplomatik ilişki başlatması; aralarındaki sınır ihtilafının halli; Macaristan'daki iç karışıklıkların komşularını ne ölçüde etkileyeceği; Macar Sovyet rejimine karşı Yugoslavya'nın tutumu; Paris Barış Konferansı

esnasındaki Yugoslav dış siyaseti ve ABD'ye yakınlaşma çabaları; İtalya'nın Macaristan'ı Yugoslavya karşıtı dış siyasetinde önemli bir aktör haline getirmek istemesi; büyük devletlerin Macaristan üzerinde tahakküm kurmak istemeleri; eski Habsburg İmparatoru Károly'nin Macaristan Kralı olarak hak iddiası ve tahtı ele geçirme girişimleri; Balkanlar'daki gelişmeler; Macaristan'da gerçekleştirilen Fransız frankı sahtekârlığının yankıları ve Macaristan ile İtalya arasındaki yakınlaşmadır.

Trianon Antlaşması sonrasında Yugoslav devletinin artık Macar azınlıklara sahip olduğu göz önüne alındığında bu antlaşmanın arifesinde iki ülke ilişkilerini ilgilendiren konulardan birinin de Macar azınlık meselesi olması beklenir. Halbuki Hornyák, kitabında bu meseleyi derinlemesine incelememiştir; Aleksandar Kasaš, Sándor Mészáros, Enikő Sajti gibi akademisyenlere atıf yaparak böyle bir meseleye kısaca değinmiştir (s.7).

Eser, iki ülke ilişkilerinin Türkiye'yi ilgilendiren boyutlarını da gözler önüne sermektedir. Lozan Barış Antlaşması ve Türkiye'ye seyahat eden Macarların Yugoslavya aleyhine ajanlık faaliyetinde buldukları iddiasına kitapta değinilmiştir. Bu bağlamda meselenin Türkiye boyutuna kısaca bakacak olursak, Yugoslavya'nın etkin Balkan politikasının başlangıcı, Mustafa Kemal Paşa kuvvetlerinin Anadolu'da Yunanlılara karşı zafer kazandığı 1922 yılının Eylül ayına denk gelir. Hornyák'a göre, bu zafer Türklerin Avrupa'ya yeniden adım atabilmelerine imkân vermiş ve İngiltere ile Fransa arasındaki rekabeti körüklemiştir. Yunanistan'ın yenilgisi, doğal olarak onu destekleyen İngiltere'nin de yenilgisi olarak görülüyordu. Fransa bunu kendi çıkarı doğrultusunda kullanmak istemiştir. Böylece hem sadece İngiltere Yakın Doğu'da toprak kazanamayacak hem de Fransa Güneydoğu Avrupa'daki konumunu güçlendirebilecekti. İngiltere ile Fransa arasındaki bu mücadeleye Yugoslavya dâhil olmamıştır. Belgrad için önemli olan Bulgaristan'ın güçlenmemesi ve Neuilly Antlaşması'na riayet etmesiydi. Yazara göre, Belgrad, Versay Barış düzeninin esas teminatı olarak gördüğü Paris'i Londra'ya tercih etmiş ve İngiltere'nin Türkiye karşısındaki çağrısını reddetmiştir. Yazarın diğer bir iddiası da geleneksel Sırp-Rus dostluğunun Sovyet Birliği'nin müttefiki Türkiye'ye karşı asker sevkiyatına imkân vermeyeceğidir. Yazar, Yugoslavya'nın Türkiye'ye dair endişelerinin ve önceliklerinin açık olduğunu, Yugoslavya'nın öncelikli çıkarının, Türkiye'nin bu başarısıyla komşusu Bulgaristan'a da toprak kazanımı ve itibar bakımından cesaret vermesinin engellenmesi yönünde olduğu tespitlerinde bulunmuştur. Ankara diplomatik çevreleri ise Yugoslavya'yı teskin etmek için her şeyi yapmış; ne Bulgaristan'la ne de başka bir ülkeyle işbirliği yapmayacağını garantisini vermiştir. Bir iyi niyet göstergesi olarak Selanik'in Yugoslavya'ya verilmesini desteklediğini belirtmiştir (s.140).

Yazar, Macarlarla Türklerin 1922 yılı sonu itibarıyla dirsek temasında olduğunu ileri sürmektedir. Aralık ayında Yugoslavya'nın Roma Elçisi Antonijeviç'in gönderdiği bir rapora göre Macar milliyetçileri, İtalyan faşistleri, Arnavut milliyetçiler, Mustafa Kemal Paşa ve IMRO ile irtibat kurmuş-

lardır. Bu gelişme, Macar-Yugoslav ilişkilerini çıkmaza sokmuştur (s.132). Yugoslav Genelkurmayı'nın Fransız Genelkurmay'ı vasıtasıyla topladığı istihbarata göre, Horthy'nin teklifiyle yeni Savunma Bakanı Károly Csáky, Kocsárd Janky'i Genelkurmay Başkanlığı'na atamış ve savaş planına ilişkin çalışmayla Türkiye ve Bulgaristan işbirliğine dikkat çekilmesini sağlamıştır. Savunma Bakanlığı dışişleri dairesi başkanı Gábor Tánczos, Ankara, Sofya, Varşova, Münih, Viyana, Berlin ve Londra ile tam bir uyum içinde çalışıyordu. Tánczos'un bürosu Viyana'daydı ve Macarların finansmanı ile Yugoslavya'ya karşı Arnavut-Hırvat-Makedon özgürlük savaşçıları örgütleyordu. Yugoslav hükümetinin bilgisinin olduğu başka bir konu da eski müttefikler Almanya ve Macaristan'ın Ankara'da işbirliği yapmakta olduklarıydı (s.159-160).

Avrupa siyasetinde 18. yüzyılın ikinci yarısından beri aralıksız devam eden Doğu Sorunu nihayet Lozan'da 1922 yılında başlayan konferansla 1923 yılında sona ermiştir. Lozan Konferansı'nın Balkanlar'da Fransa'nın siyasî nüfuzunu güçlendirdiğini ileri süren yazar, Bulgaristan'da 1923 yılında yapılan darbenin ardından Yugoslavya ile Bulgaristan'ın yakınlaşmaya başlamasının Yunanistan'da rahatsızlık yarattığını ifade etmiştir.

Belirlediği dönemde meydana gelen ve Orta Avrupa ile Balkan coğrafyasına tesir eden uluslararası meselelerin sadece ikili ilişkileri değil aynı zamanda bu iki ülkenin iç meselelerini de ne denli etkilediğini de yansıtmaya çalışmıştır. Dolayısıyla hem Yugoslavya'nın hem de Macaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrası ve 1920'li yılların ilk yarısındaki dış siyasetlerinin hakkında malumat kitapta bulunabilir. İngilizce çevirisi de Macarca orijinaliyle örtüşmektedir ve okuyucuyu yormayan bir üsluba sahiptir. Konunun, Türkiye'ye de temas ediyor olması kitaba Türk araştırmacıları da ilgilendirir bir boyut kazandırmıştır. Sadece iki ülke ilişkilerini bilmek için değil; Tuna havzasında yaşanan gelişmeleri ve büyük güçler arasındaki rekabeti derinlemesine kavramak için de değerlendirilebilecek bu kitap, disipline katkıda bulunan değerli bir monografidir.